

I.Dünya Savaşı'nın Avrupa Resim Sanatına Etkileri*

The Effect of the First World War on European Art

Ayşegül Nihan EROL ŞAHİN - Sevgi KAYALIOĞLU**

Öz

1914 yılında Avrupa'da başlayan ancak sömürge devletlerin ve diğer devletlerin de müdahil olmalarıyla tüm dünyaya yayılan savaşın katılan tüm ülkelere büyük oranda etkileri olduğu, bu etkilerin de uzun yıllar boyunca sürdüğü bilinmektedir. Türk tarihinin dönüm noktalarından biri olan savaşın, savaşa katılan diğer devletlerde de siyasi, ekonomik ve toplumsal konularda çeşitli değişimlere sebep olduğu görülmektedir.

I.Dünya Savaşı esnasında ve sonrasında yaşananların insani boyutuna bakıldığında cephede hayatını kaybeden askerler, dağılan aileler, salgın hastalıklarda hayatını yitiren insanlar, psikolojik sarsıntılar, kayıplar, esirler, göçler, mülteciler gibi her biri birbirinden acı hikâyeyi barındıran vakalar bulunmaktadır. İnsanı etkileyen her olayın, insanlık ürünü olan sanatı da etkilediği düşünüldüğünde bu büyük savaşın görsel, işitsel ve yazınsal alanlardaki sanat dallarına etkisi de kaçınılmaz olmuştur. Bu doğrultuda Avrupa'daki sanatçıların savaş ortamında ürettiği eserlerde, savaşın izlerine rastlamak mümkündür. Sanatçılar, bu küresel savaşın kendilerinde uyandırdığı duyguları eserlerine yansıtmuşlar ve eserlerini kimi zaman protesto amaçlı, kimi zamansa sanattaki geleneksel estetik değerlere başkaldırı olarak, bir isyan niteliğinde meydana getirmişlerdir. Avrupa'da Kübizm, Fütürizm, Dadaizm gibi 20.yüzyılın öncü sanat hareketleri de bu savaşın tesiriyle ortaya çıkmış ya da yeni bir biçim kazanmıştır.

Bu çalışmada, Avrupa'da doğan bazı sanat hareketleri içinde yer alan sanatçıların I.Dünya Savaşı etkisindeki eserleri ele alınmış ve bu dönemde ortaya çıkan sanat akımları üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: I.Dünya Savaşı, Resim Sanatı, Savaş Resimleri, Sanat Akımları.

Abstract

First World War was started in 1914 in Europe, but by getting involved of the colonial states and other states it had great impacts to all countries participating in the war, its' effects are known to last for many years. This war is one of the milestones of Turkish history and also effected involving countries on the political, economic and social issues seems to be cause various changes.

Considering of human dimension of what happened in First World War, there are soldiers losing his life in front, crumbling families, people who lost their lives in epidemics, psychological upheaval, missing people, prisoners, migration, refugees. There have been cases including more sad stories from each other. Every event that affects people, gives the same affects to the art which is a human product, this big war had unavoidably affected the visual, aural and literary arts. In this context, it is possible to

* Makalenin Geliş Tarihi: 04.01.2016, Kabul Tarihi: 24.05.2016

** Okt. Dr. Gazi Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü,
E-posta: nihanerol@gazi.edu.tr, - Arş. Gör. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü,
Resim-İş Öğretmenliği Bilim Dalı, E-posta: sevgikayalioglu@gazi.edu.tr.

Gazi

Akademik
Bakış

183

Cilt 10
Sayı 19
Kış 2016

see the traces of the war in works produced by artists in the war environment in Europe. Artists, reflected the feelings aroused by this global war themselves and created their works to protest or contravene the traditional values as an uprising. 20th century's leading art movements European Cubism, Futurism, Dadaism was gained due to the impact of the war or a taken new perspective.

In this study, it's discussed First World War influenced works of the artists involved in art movement was born in Europe and focused on the art movements that occur during this period.

Keywords: First World War, Painting, War Paintings, Art Movements.

Giriş

Dünya Savaşı'nın İnsanlar Üzerindeki Etkisi

28 Temmuz 1914'te başlayan ve 11 Kasım 1918'de sona eren I.Dünya Savaşı, Avrupa merkezli olmasına rağmen zaman içinde diğer kıtalara da yayılan büyük savaş haline gelmiştir. Dönemin büyük güçleri 1914 yılından önce bloklara ayrılmış ve küresel savaş için şartların olgunlaşmasını beklemiştir. Milyonlarca askerin savaştığı cephelerde, savaşa katılan her ülke oldukça büyük kayıplar vermiştir. Bu zamana kadar yapılmış olan diğer savaşlardan farklı olarak savaş teknolojilerinin gelişmiş olması, savaşta kimyasal gazların kullanılması gibi unsurlar savaşın gidişatında etkili olmuştur. Bu büyük savaş sonucunda imparatorluklar parçalanmış, dünya haritası değişmiştir. Yeni devletler ortaya çıkmış, yeni rejimler doğmuştur. Avrupa'daki dengeleri tamamen değiştiren bu savaşın insanı boyutu ise oldukça vahimdir. Savaş, milyonlarca insanın ölümüne ve sakat kalmasına sebep olmuş, ailesiz kalan çocuklar, göç etmek zorunda bırakılan aileler büyük psikolojik travmaları beraberinde getirmiştir. Savaşın etkileri savaş sonrasında da yıllarca devam etmiş, bu durum savaşa katılan tüm devletlerde toplumsal, ekonomik ve siyasi değişimler yaşanmasına sebep olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı her ne kadar 1914 yılında Franz Ferdinand suikastıyla başlamış olsa da savaşın temel sebeplerini Fransız İhtilali ve ihtilal savaşlarında, devletlerin liberalizm hareketlerinde ve büyük güçlerin sanayileşme ve sömürge politikalarında aramak gerekmektedir. Savaşın başlamasında 1871 yılındaki Alman dış politikasının da büyük etkisi bulunmaktadır. Bismark'ın Alman İmparatorluğu'nu korumak için uyguladığı barış kombinezonları, sonuçları itibari ile Avrupa'yı bloklaşmaya ve bloklar arasında silahlanma yarışına ve rekabete itmiştir.¹ Avrupa'daki büyük güçler, kendi içlerinde yaratmış oldukları rekabeti yavaş yavaş halka da dayatmaya başlamışlardır. Savaş teknolojisinin gelişimi ve devletlerin hızla silahlanmalarının yanı sıra halkın manevi desteği de oldukça önemlidir. Çünkü milyonlarca asker, ülkeleri için mücadeleye girmiş ve kazanıp döneceklerine inandıkları bu savaşa büyük bir maneviyatla katılmıştır.

1 Fahir Armaoğlu, *20 Yüzyıl Tarihi*, İş Bankası Yayınları, Ankara 1984, s. 99.

Milyonlarca insanı birbirine düşüren bu savaşta, dövüşenlerin cesaretini ve dayanma gücünü sağlamak oldukça zordur. Topçu ateşi altında tutunmak, makineli tüfeklerin mermi yağmuru altında hücumla kalkmak, soğuğa, uykusuzluğa, hastalığa, yokluğa dayanmak, piyade eri için ancak kendini tüm varlığı ile bu kavgaya adamakla mümkün olabilecek bir durumdur.² Savaşa katılan ülkelerin birçoğunda bu maneviyatı oluşturmak adına çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Savaşa ilişkin gazete haberleri, milliyetçi fikirler içeren yazılar, propaganda posterlerinin yanı sıra sahne sanatları bile bu hedefi gerçekleştirmek için kullanılmıştır.

Savaş Ortamında Sanat

20.yüzyılın en önemli olaylarından biri olan I.Dünya Savaşı'nın insanlar üzerinde birçok açıdan önemli etkileri olmuştur. Savaşın ilk zamanlarında Avrupa'ya farklı bir atmosfer hâkimdir. Birçok ülkede savaş büyük bir coşku ile karşılanmıştır. Uzun yıllar süren karşılıklı savaş tehditleri, jeopolitik alanlarda rekabetin artması, silahlanma yarışının hızlanmasından sonra kısa ve şiddetli bir savaşın dünyanın var olan sorunlarına bir çözüm getireceği inancı mevcuttur. Savaşa katılanlar ekonomi ve sanayideki gelişmelerle mücadelenin uzamayaacağına, birkaç ay içinde biteceğine inanmaktadırlar.³ Bu yıllarda büyük güç olmak hedefindeki devletler, ülkelerindeki vatandaşları savaş için seferber etmek amacıyla çeşitli propaganda metotları denemişlerdir. Savaşa ilişkin gazete haberleri, milliyetçi fikirler içeren yazılar, propaganda posterlerinin yanı sıra sahne sanatları bile bu hedefi gerçekleştirmek için kullanılmıştır. Smith'e göre bu yapılanlar, Avrupa'da bir öfke kültürü oluşturmak için atılmış adımlardır. Bu duruma ilişkin bir örnek şu şekildedir: 29 Mayıs 1913'te Paris'te ilki yapılan "*Bahar Ayını*" isimli bale gösterisinde "*ölmek veya olmak*" çağrısı ile kitle imha silahları ve özgürlük bağlantılı kılınmış, bir ölüm dansı sergilenmiştir.⁴ Bu gösteri klasik kalıpların çok dışında oluşu, farklı mesajlar vermesi açısından çok sayıda eleştiri almıştır.

Savaş esnasında sık kullanılan propaganda ürünlerinden bir tanesi de propaganda posterleridir. Görsel sanatlar içinde ele alınabilecek olan bu posterlerden, savaşa katılan hemen hemen tüm ülkeler üretmişlerdir. Bu posterlerin temel amaçları orduya asker çağırmak, halkın cesaretini artırmak, yardım toplanması, kadınların savaş için gönüllü olmaları, çocukların mücadeleye manevi destek vermesi, ihtiyaçlar için bağış toplanması, düşman askerlerinin moralini bozmak şeklinde sıralanabilmektedir. Bu amaçların yanı sıra bazı posterlerde savaşta karşı saflarda yer alan ülkelere karşı düşmanlık içeren ifadeler kullanılmış; o ülkelerin yaptığı yahut yapacağı vahşet, kötülük gibi kavramlar

2 Pierre Renouvin, *I.Dünya Savaşı ve Türkiye*, Örgün Yayınevi, İstanbul 2004, s.249.

3 Ian Westwell, *I.Dünya Savaşı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2012, s.6.

4 Leonard Smith, *Cephede Anlatı ve Kimlik "Teori ve Bitli Piyade"*, Jay Winter vd., I.Dünya Savaşı ve 20. Yüzyıl, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2012, s.124.

üzerinden propaganda yapan eserler üretilmiştir. Posterlerin genelinde cesaret, birliktelik, vatanseverlik duyguları içeren yazılar kullanıldığı gibi aile, çocuk, kadın ve asker simgeleriyle bu duyguları güçlendirmeye yönelik çizimlere de yer verilmiştir.⁵

Büyük savaş yaşanırken insanlar normal hayatlarını sürdürmeye çalışmış ve değişen yaşam koşullarına adapte olmak için çabalamışlardır. Savaş öncesinde ülkelerin içinde bulunduğu buhranlar ve savaş esnasında yaşanan zorluklar tüm insanlığı etkilediği gibi insan ürünü olan sanatı da etkilemiştir. İnsanlık tarihinin her döneminde üretken olmayı başaramış sanatçılar ise savaş ortamında bile eser vermeye devam etmişlerdir.

Savaş ortamında sanat konusundan yola çıkılarak savaşın insani boyutu üzerinde durulan bu çalışmada, yaşananların insan hayatına ve insan ürünü olan sanata yansımaları incelenmiştir. Savaş ortamında eser üretmeyi sürdüren sanatçılar savaşa ilişkin yaklaşımlarını, savaşın onlar üzerinde uyandırdığı duyguları, çirkin olarak nitelendirilebilecek bu olay karşısındaki duruşlarını eserlerine çeşitli şekillerde yansıtmışlardır. Savaş öncesinde ve savaş yıllarında Avrupa'daki sanatçıların bu ortamda ürettiği eserlerde savaşın izlerine rastlamak mümkündür. Çünkü bu sanatçılar arasında savaşa gönüllü olarak katılan ve savaşı destekleyenler olduğu gibi savaş karşıtı eserler veren, protesto amaçlı çalışmalar yapan sanatçılar da bulunmaktadır. Avrupa'da 1900'lerden itibaren ortaya çıkan akımlara mensup birçok sanatçı savaşa duyarsız kalamayıp savaş temalı eserler verirken, bazı akımlar da doğrudan I.Dünya Savaşı'yla ilişkili olarak oluşmuş, var oluş felsefesini savaşla ilişkilendirmiştir. Avrupa'da I.Dünya Savaşı'yla doğrudan ilişkili olan ya da bu savaştan etkilenerek eserler üreten sanatçıların yer aldığı Ekspresyonizm, Die Brücke, Kübizm, Fütürizm, Section D'or, Vortisizm, Süprematizm, Dadaizm ve Yeni Nesnelcilik gibi sanat hareketleri ve sanatçılarının savaş temalı eserlerinin incelendiği bu çalışmada savaşın etkileri sosyal, siyasi ve sanatsal bağlamda ele alınmıştır.

Görüş

Birinci Dünya Savaşı ve Avrupa'daki Sanat Akımları

1.Ekspresyonizm: Almanya'da 1900-1935 yılları arasında etkin olan bu sanat hareketi, 1900'lü yıllardaki Almanya'nın yaşadığı siyasi sorunlardan, ekonomik durumdan etkilenmiştir. Dönem sanatçıları eserlerinde insanların yaşadıkları acıları, sıkıntıları yansıtan abartılı çizimler kullanmışlardır. Doğayı olduğu gibi resmetmeye karşı olan bu anlayış, sanatsal birtakım kurallara karşı çıkarak bireyi merkeze alan ve bireyin duygularını önemseyen, özgürlükçü bir yaklaşım sergilemektedir. Ernst Ludwig Kirchner, Edvard Munch, James Ensor ve Oskar Kokoschka gibi isimler dönem sanatçıları arasındadır.

Bu sanatçıların arasından Avusturyalı ressam Kokoschka, I.Dünya Savaşı başladığında gönüllü olarak savaşa katılmış ve savaş esnasında Rus

5 Özgür Aktaş, *Propaganda Posterlerinde Savaş ve Barış Temasının İşleniş Üzerine Öğrenci Görüşleri*, GE-FAD, GUIGEF 32(2), 2012, s.281-309.

cephesinde ağır yaralanmıştır.⁶ Rus Cephesinde bir süngü yarası, Galiçya cephesinde ise bir kurşun yarası almıştır. Ressam, 1916'da İtalya'nın Isonzo önünde savaş ressamı olarak görev almıştır. Isonzo Cephesi İtalya ve Avusturya-Macaristan kuvvetlerinin çarpıştığı, zorlu arazi koşullarına sahip bir cephe dir. Mücadelenin devam ettiği bölge, nüfusun büyük çoğunluğunun İtalyanca konuştuğu dağlık Trentino bölgesindedir. 1915 yılında İtalyanların işgal ettiği bölgeye taarruz başlatan Avusturya-Macaristan kuvvetlerinin amacı bölgedeki işgalciler ile diğer İtalyan kuvvetlerinin bağlantısını kesmektir. 1915-1917 yılları arasında devam eden Isonzo muharebeleri sonunda yüz elli binden fazla İtalyan ve Avusturya-Macaristan askeri hayatını kaybetmiş, savaş yapılan bölge oldukça tahrip olmuştur.⁷ Kanlı mücadelenin gerçekleştiği dönemde savaş ressamı olarak görev yapan Kokoschka savaş anını canlandırdığı eserinde (Resim 1) o bölgede yaşananları anlatmaya çalışmıştır. Sanatçının "Isonzo'nun Önü" isimli eserinde siperlerin yıkılmış, yerleşim biriminin bombalanarak tahrip edilmiş olduğu görülmektedir. Arka planda bombardımanda zarar görmüş kilise göze çarpmaktadır. Kokoschka'nın yaşanan ürpertici olayı yerde yatan yıkılmış siperlerdeki, kırılmış ve yanmış ağaç dallarındaki çizgilere anlam yükleyerek ifade ettiği söylenebilir.

Resim 1. Oskar Kokoschka, Isonzo'nun Önü, 1916, Kağıt üzerine pastel, 30.5x43 cm., Jenisch Müzesi, Vevey.

6 Christoph Asendorf, Ingrid Brugger, Edwin Lachnitand Johann Winkler, *Oskar Kokoschka*, Klaus Albrecht Schröderand Juhann Winkler (Eds.), Prestel-Verlag, Munich 1991, s.216.

7 Westwell, a.g.e., s.142-143.

2. Die Brücke: “Köprü” anlamına gelen bu oluşum, sanat için mimarlıktan vazgeçen bir grup sanatçı -Ludwig Kirchner, Erich Heckel, Karl Schmidt ve bir dönem onlara katılan Fritz Bleyl- tarafından 1905'te Almanya'nın Dresden şehrinde başlatılmıştır. Sanatçılar önceleri çok az kişi tarafından desteklenirken, Berlin'e yerleşmeleriyle daha kalabalık kitleler tarafından destek görmüştür. Özellikle de I.Dünya Savaşı'nın insanların yerleşik düzene duyduğu güveni sarsmasıyla bu grubun ünü artmıştır. Grup sanatçılarından genel olarak canlı ve hayatla ilişkili sanatı savunan Kirchner, kendi sanatında da kimi zaman neşeli, kimi zaman kederli ancak hep canlı bir şekilde şimdiki zamanı yansıtmaya çalışmıştır.

1911 yılına kadar Almanya'nın kalabalık sokaklarını, kafelerde sohbet eden insanları, canlı sosyal hayatı resmeden sanatçının eserleri ülkede yaşanan değişimi göstermektedir. 1914 yılında başlayan ve tüm Avrupa'yı etkisi altına alan savaş, Kirchner'in hayatında da oldukça büyük bir etkiye sahip olmuştur. Savaşa gönüllü piyade olarak katılmak isteyen sanatçı, Batı Cephesi'nde mücadele ettiği esnada yaralanmış ve ruhsal bunalımlar geçirmiştir. Ünlü sanatçı sonrasında sağlığına tam olarak kavuşamamış ve 1915'ten sonra da kendi içine ve geçmişine dönük bir görünüm almıştır. Sanatçı her ne kadar Die Brücke akımına ait eserler vermiş olsa da aynı zamanda yapmış olduğu eserlerin ekspresyonist yönü de vardır. Ancak sanatçı, sonraki yıllarda yapmış olduğu eserler sebebiyle eleştirilere maruz kalmıştır. 1930'ların baskı düzeni her türlü ekspresyonist eseri komünist düşünceden esinlenerek yapıldığı gerekçesiyle onu suçlamış, 1938'de ise Naziler Kirchner'in Alman müzesinde bulunan 639 yapıtına el koymuştur. Bu olaydan bir yıl sonra da sanatçı intihar etmiştir.⁸

Nü model ve duvara karşı konumlanmış bu resim (Resim 2), resmin bulunduğu yere ve onun işlevine işaret etmektedir. Kirchner burada modern yaşamı hicvetmiştir. Sanatçı, kendini asker olarak betimleyerek izleyicinin hala kendisinin bir ressam olup olmadığını sorgulamasını istemektedir. Burada en önemlisi sanatçı, fırça tutan eli yerine kesilmiş kanlı bileğini göstermektedir. Kesilmiş bileği sembolik olarak resmeden sanatçı, buradaki adamın bir daha asla resim yapamayacağını ve nü modelin zamanını boşa harcadığını anlatmaya çalışmaktadır. Sanatçı savaş sırasında yaralandığı için fiziksel yaralanmayı ve ruhsal iyileşme sürecini kabullenememiştir ve çalışmalarının başına dönme isteğini de eserine yansıtmıştır.⁹ Kirchner'in yaşadığı ıstırapı bileğini keserek, kırmızı gibi şiddetli bir rengi kullanarak ve mekân algısını bozup, izleyiciyi rahatsız etmeye çalışarak ifade ettiği söylenebilir. Ayrıca bu eser, sanatçının karakterindeki hassasiyet ve duyarlılığı yansıtan çalışmaları arasında sayılabilir.

8 N Robert Lynton, *Modern Sanatın Öyküsü*, Remzi Kitabevi. İstanbul 2004, s.41.

9 Çalışmada yer alan eserlerin bazıları için Unesco Projesi ürünü olan “Birinci Dünya Savaşı Sanatı” isimli internet sitesinden faydalanılmıştır. Bu esere, <http://www.memorial-caen.fr/10EVENT/EXPO1418/gb/texte/010text.html> adresinden 12.07.2015 tarihinde erişilmiştir.

Resim 2. Ernst Ludwig Kirchner, Asker Olarak Otoportre, 1915, Tuval üzerine yağlıboya (T.Ü.Y.B), 69.2x61 cm., Allen Memorial Sanat Müzesi, Oberlin College, Ohio.

3. Kübizm: 1907 ve 1914 yılları arasında etkililiğini sürdüren bu akım Fransa'da Pablo Picasso ve Georges Braque öncülüğünde ortaya çıkmıştır. Akımın temelleri, iki göze sahip olduğumuz için bir nesnenin iki açıdan görülebildiğini düşünen Empresyonist ressam Paul Cezanne tarafından atılmıştır. Cezanne'ın bu düşünce doğrultusunda vermiş olduğu eserlerin, Picasso ve Braque'yi etkilediği bilinmektedir. Kübist eserlerde figürler ve objeler parçalara ayrılmış, parçalar genellikle köşeli geometrik biçimlerle birden fazla bakış açısıyla ifade edilmiş, ışık-gölge ve dolayısıyla hacim olgusu resimden çıkarılmış, resme yeni malzemeler eklenerek kolaj tekniği uygulanmıştır. Kimi zaman resimden atılan renk, kimi zaman resme yeniden dâhil edilmiş ve parçalara ayrılan biçimler yepyeni bir düzen kurulmak üzere yeniden bir araya getirilmiştir. Alman ordularının Guernica kasabasını bombalaması üzerine 1937'de "Guernica" adlı eserini yaparak savaşa karşı duyarsız kalamayan, nefretini dile getiren İspanyol ressam Picasso, aynı duyarlılığı I.Dünya Savaşı'nda da göstermiştir.

Görüş

Akademik
Bakış

189

Cilt 10
Sayı 19
Kış 2016

Resim 3. Pablo Picasso, Topçu William Kostrowitzky, 1914, Kâğıt üzerine mürekkep ve suluboya, 23x12.5 cm.

Bu eserinde (Resim 3) Picasso, 1914 yılında orduya yazılan; Polonyalı ismi ve karışık köklerine karşın kendini tam bir Fransız hisseden Kostrowitzky¹⁰’yi resmetmiştir. Kostrowitzky’nin arkadaşı olan Picasso’nun bu eseri, Napolyon’un zaferlerini tasvir eden popüler çizimlerin bir öykünmesidir. Resimde tabanca ve harita gibi askerlikle ilgili semboller mevcuttur. Ancak bu çizimin amatörce yapılmış izlenimi vermesi, sanatçının arkadaşına karşı hürmetten uzak oluşuna işaret etmektedir. Bunun sebebi de askerlik karşıtı düşüncelere sahip olan Picasso’nun bu eserinde arkadaşının güçlü vatanseverliği ve heyecanına karşılık, kendisinin bu tarz konularla işi olmadığını belirtmeye çalışmasıdır.¹¹

10 Picasso’nun çizmiş olduğu kişi asıl adı Wilhelm Apollinaris de Kostrowitzky olan Guillaume Apollinaire’dir. Apollinaire, Kübizm, Sürrealizm akımlarında etkili olan ünlü bir şair, oyun yazarı ve sanat eleştirmenidir. 20.yüzyılda öne çıkan akımlar hakkında çok sayıda çalışması bulunan sanatçı, Picasso gibi birçok ressamla da yakın arkadaşdır. Sanatçının hayatında I.Dünya Savaşı’nın etkisi büyüktür. Kökleri İtalyan-Polonya’ya dayanan sanatçı gençlik yıllarından itibaren Fransa’da yaşamış ve kendini Fransız olarak tanımlamıştır. Gönüllü olarak savaşa katılmak isteyen sanatçı, kökeninden dolayı sıkıntı çekmiş olsa da 2 yıl topçu göreviyle Fransız cephesinde savaşmış, başından ciddi bir yara almıştır. Aldığı bu yara ve geçirdiği hastane günleri sanatçıyı daha vatansever hale getirmiştir. Savaşta yaşananları, savaşın acı yüzünü gösteren savaş şiirleri yazan, tiyatro oyunu kaleme alan Apollinaire, 1918 yılında geçirdiği hastalıklara dayanamayıp hayatını kaybetmiştir. Picasso’nun resmettiği kişi olan Guillaume Apollinaire (Kostrowitzky), “Kübizm Ressamlar” isimli bir kitap yazmıştır.

11 Bkz. <http://www.memorial-caen.fr/10EVENT/EXPO1418/gb/texte/003text.html>.

4. Fütürizm: 20. yüzyılın başlarında feodal yapıdan sanayi toplumuna geçilmesiyle aşırı milliyetçi fikirler oluşmaya başlamıştır. Bunun yanı sıra Milano'da otomobil sanayinin gelişmeye başlamasıyla İtalyan sanatçılar bundan etkilenmiştir. İtalya'da yeni bir Rönesans yaratmak isteyen sanatçılar, güzelliğin yeni biçiminin hız ve çağın karakterinin dinamizm olduğu düşüncesiyle bu akımı başlatmışlardır.¹² 1909'da doğan ve 1916'ya kadar devam eden bu akımda Fütüristler hız, şiddet, güç, hareketlilik, makinalar ve devinim halinde dinamizmi olan unsurları değerli bularak bunları çalışmalarına konu edinmişlerdir.

1900'lü yıllarda sadece İtalya'da değil sanayileşen diğer Avrupa toplumlarında da bir teknoloji hayranlığı görülmektedir. Bu hayranlık savaş öncesinde ve savaşın ilk yıllarında, hem orduda askerler arasında hem de halk üzerinde oldukça etkili olmuştur. Askerler için bir savaş uçağı, bir tank, bir obüs bataryasını seyretmek büyüleyici olmuştur. Bir silah için askerler "zarif bir parça" ya da "küçük bir güzellik" tanımlamaları yapabilmektedir. Savaş teknolojisi ile bu duyguları hissedenler düşman ordularının silahlarını da övmektedirler. Örneğin Almanların savaş teknolojisine hayran olduğu söyleyen İtilaf güçleri, bu teknolojiye rağmen onları aştıkları zaman kendileri ile gurur duyacaklarını ifade etmişlerdir. Bu gibi ifadeler bu dönemde teknoloji açısından yaşanan gelişmelerin insanlar üzerinde ne kadar etkili olabildiğini göstermektedir.¹³

20 Ocak 1909'da "*Le Figaro*" gazetesinde yayımlanan Fütürist Manifesto'da araba motorundan çıkan sesin güzelliğı, dumanlı yılanlar gibi salınan trenler, göğe yükselen dumanlarıyla bulutlara asılı duran fabrikalar, çıkardıkları seslerle yeri göğü inleyen vapurlar, lokomotifler ve uçaklar şiirsel bir dille övülmektedir. Filippo Tommaso Marinetti enerji, hız ve dinamizm üzerine kurulu modern hayatı kutsarken, durağan olan ve geçmişte kalan değerleri küçümsemektedir. Bu akım, sanayi toplumunun getirmiş olduğu teknoloji hayranlığıyla birlikte insanı makineye tabi kılmaktadır. Aynı zamanda "*Biz ise şimdi saldırgan devrimi, ateşli uykusuzluğu, koşar adımı, ölüm taklasını, tokadı ve yumruğu övüyoruz.*" sözleri ile militarizmi, seferberliği övmekte; savaşı "*uygarlığın temizliği*" olarak yüceltmektedir.¹⁴ Umberto Boccioni, Gino Severini, Giacomo Balla, Luigi Russolo gibi isimler bu yenilikçi fikirden etkilenerek akıma dâhil olmuştur¹⁵ ancak İtalya'nın 1915'te I.Dünya Savaşı'na girmesiyle Fütüristlerin safça düşünceleri alt üst olmuş ve yüceltikleri makineli tüfeğin yıkıcı gücü ortaya çıkmıştır. Sanayileşme ve seri üretim, savaşa katılan orduların ihtiyaçlarının kısa sürede karşılanması ve savaşa devam edilmesi anlamına gelmektedir. Bu da savaşın uzun sürmesi ve milyonlarca insanın hayatını kaybetmesi anlamı taşımaktadır.¹⁶ Fütürist

12 Nimet Keser, *Sanat Sözlüğü*, Ütopya Yayınevi, Ankara, 2009, s.138.

13 Mary R. Habeck, Birinci Dünya Savaşı'nda Teknoloji: Aşağıdan Bir Bakış, Jay Winter vd. *I.Dünya Savaşı ve 20. Yüzyıl*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2012, s.111.

14 Filippo Tommaso Marinetti, *Fütürist Manifestolar Kitabı*, Altıkkırbeş Basın Yayın, İstanbul, 2008.

15 Susie Hodge, *Gerçekten Bilmeniz Gereken 50 Sanat Fikri*, Domingo-Bkz Yayıncılık, Ankara 2014, s.108.

16 Westwell, a.g.e., s.6.

Görüş

Akademik
Bakış

191

Cilt 10
Sayı 19
Kış 2016

sanatçılar bu zamana kadar savundukları ve övdükleri hız, makineleşme gibi kavram ve olayların, olumsuz unsurların kötü yönlerini göz ardı ettiklerini sonradan fark etmişlerdir.

Bu savaşa katılan Boccioni ve Fütürist mimar Antonio Sant'Elia savaşta hayatını kaybetmiş ve Russolo ise 1916'da ağır yaralanmıştır. Bu olaylardan sonra da Fütüristlerin idealleri değişmiş ve bu akım ortadan kaybolmuştur.¹⁷

Fütürist sanat akımının doğduğu İtalya I.Dünya Savaşı ile hedeflerini tam olarak gerçekleştirememiş, ekonomi zayıflamış, iç politikada istikrar kalmamıştır. 1922 yılında başkanlığa getirilen Mussolini ile İtalya'da diktatörlük rejimi başlamış "Roma İmparatorluğu'nun yeniden kuruluşu" hayali için çalışmalarına başlanmıştır.¹⁸ Fütürizm akımının militarizme verdiği destek bundan sonra gelen rejimde de etkili olmuştur.

Fütürizm sonraki yıllarda Rusya'da da taraftar bulmuştur. Ancak Rus Fütüristler savaş karşıtı bir tavır sergileyerek tüm otoritelere, toplumsal, etik, estetik görüşlere karşı durduklarını belirtmişlerdir. Rus Fütüristler 1912 yılında "Toplumsal Zevke Tokat" isimli bir manifesto yayımlamış ve bu manifesto ile gelecekteki edebiyatı reddettiklerini bildirmişlerdir.¹⁹ Bu akımdan 1922-1928 yılları arasında Rusya'da yaşayan ünlü Türk şair Nazım Hikmet'in de etkilendiği ve "Makineleşmek İstiyorum" isimli bir şiir yazdığı da bilinmektedir.

Resim 4. Umberto Boccioni, Mızraklı Süvarilerin Taarruzu, 1915, Kağıt üzerine suluboya ve kolaj, 32x50 cm., Jucker, Milano.

17 Hodge, a.g.e., s.111.

18 Armaoğlu, a.g.e., s.171-173.

19 M. Özlem Parer, *Rus Edebiyatında Fütürizm*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 42, 1-2 (2002) 43-65, s.45-47.

Bu dönem sanatçılarından Boccioni'nin "Mızraklı Süvarilerin Taarruzu" (Resim 4) isimli eseri 1915 yılında yapılmış olup, eser savaşta Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Rus askerleri arasındaki karşılaşmayı konu almaktadır.

Resim 5. Gino Severini, Harekâttaki Zırhlı Tren, 1915, T.Ü.Y.B., 115.8x88.5 cm., Modern Sanatlar Müzesi, New York.

Gino Severini ise Fütürist Manifestoya imza atanlar arasında yer almakla beraber savaşın, insanlığı temizleyen bir ürün olduğunu düşünmektedir. 1915'te yapılmış olan "Harekâttaki Zırhlı Tren" (Resim 5) isimli çalışmasında, Kübizm'in keskin uçlu formları ve yüzeyde sıkıştırılmış bir görüntü mevcuttur. Ayrıca düzensiz ve kargaşa içindeki dumanlar, şiddet ve hızla giden trendeki bombaların patlama anı gözler önüne serilmiştir. Resimdeki bu baş döndürücü manzara, izleyene sanki bir uçağın üzerinde uçuyormuş hissi vermektedir.²⁰

5. Section D'or: Kelime anlamı olarak "altın kesim, altın oran" anlamına gelen ve 1912'de kurulan bu sanat eğilimi doğrultusunda yapılan resimlerin dağınıklığında bile bir oranın, düzenin bulunması gerektiği savunulmuştur. J.Villon ve Fernand Léger dönemin ünlü sanatçıları arasında sayılabilir. Villon'un resim-

20 Marilyn Stokstad. *Art History*, Pearson Education, USA. 2008, s.1084.

Görüş

Akademik
Bakış

193

Cilt 10
Sayı 19
Kış 2016

lerinde perspektif ve hacim bulunmamakta, dolayısıyla resimleri iki boyutlu görünmektedir. Léger ise renkleri düz sürmekte ancak hacim olgusunu da yok saymamaktadır. Onun kullandığı nesnelere tüplere benzetildiği için bazı çevrelerce "Tübbist" olarak anıldığı da bilinmektedir.

I.Dünya Savaşı'nda cepheye giden Léger, gazdan zehirlenmiş ve yaşadığı olaylar onun sanat görüşünü, üslubunu değiştirmiştir. Sanatçı cephedeki süreçte, aynı üniforma ve aynı amaç doğrultusunda bir araya gelmiş insanlar ve diğer askerlerle yakın ilişkiler kurarak yaşamıştır. Toplar, bombalar, uçaklar ve kamyonlar arasında bir dönem geçiren sanatçı, 1917'den sonra biçim ve toplum konusunda farklı bir anlayışa sahip olmuştur. Hastanede ve cephede geçirdiği süre içinde yaşadıklarını 1917'de yaptığı "Kâğıt Oyuncuları" (Resim 6) isimli eserinde ortaya koymuştur. Bu eser onun 1911'den sonra yaptığı en büyük tablosudur.²¹

Resim 6. Fernand Léger, Kâğıt Oyuncuları, 1917, T.Ü.Y.B., 129x193 cm., Kröller-Müller Müzesi, Otterlo.

Burada savaşla ilgili trajik olan ya da savaşa dair net olarak bir şeyler anlatan hiçbir şey yoktur. Askerlerin yüzü ve dolayısıyla herhangi bir ifadeleri de bulunmamaktadır. Resimdeki askerler koni, namlu, piramit ve borulara indirgenmiş ve yalnızca rütbeleri ve nişanlarıyla ayırt edilecek hale gelmiştir. Askerlerin kâğıt oynadığı alan dardır ve etrafı arka plandaki dikey çizgiler, merkezdeki kırık çizgiler ve geometrik şekillerle çevrelenmiştir.²² Resimdeki miğferler, askerlerin kolları, bacakları ve pipolarından tüten dumanlar makine ürünleri biçimlerinin diliyle ele alınmıştır.²³ Gri ve tonlarının baskın olduğu eserde, parçalanmış bu metal malzemeler yüzeyde birçok noktada tekrar edilmiştir.

21 Lynton, a.g.e., s.98.

22 Bkz. <http://www.memorial-caen.fr/10EVENT/EXPO1418/gb/texte/029text.html>

23 Lynton, a.g.e., s.98.

Fernand Léger cephede mücadele ettiği dönemde şahit olduğu akıl almaz ölümlerle savaşın asıl anlamının ne olduğunu fark etmiştir. Savaş sırasında herhangi bir ruhun, bir duygunun ya da herhangi bir milletin olmadığını, cephede yaşanan mücadelenin tek amacının düşman askerini yıpratmak ve tüketmek olduğunu ifade etmiştir.²⁴ Bununla birlikte sanatçının yaptığı eserlerde, askerlerdeki emir komuta zinciri ile mekanikleşme analogisi kurduğu ifade edilmektedir. Emirlerle itaat eden ve kimliğini kaybetmiş asker ve verilen komutu yerine getiren makine analogisiyle sanatçının yaptığı eserlerde bu mesajı vermeye çalıştığı düşünülmektedir.²⁵

7. Vortisizm: İngiltere’de ortaya çıkmış olan bu sanat hareketi, İngilizce “Vortex”, yani girdap sözcüğünden doğmuştur. 1914’te ismi şair Ezra Pound tarafından konulan, Wyndham Lewis öncülüğünde gelişen bu akım kısa ömürlü bir İngiliz sanat hareketi olmuştur.²⁶ Dönem çalışmalarında Kübist ve Fütürist akımların etkisi görülmektedir. Eserlerde kullanılan formların geometrik özellikleri ön plana çıkarılırken, Kübizm’den farklı olarak da nesnelere renk ve ışık geldiği söylenebilir. Lewis’in yanı sıra H.G Brzeska da dönem sanatçıları arasındadır.

Resim 7. Percy Wyndham Lewis, Kanada Silahı-Çukuru, 1918, T.Ü.Y.B., 305x362 cm., Kanada Ulusal Galerisi, Ottava.

- 24 Ianand Jogn Glaves-Smith. Dictionary of Modern and Contemporary Art “Léger, Fernand” Oxford University PressInc. Oxford Reference Online. Oxford University Press. Millsaps College. 2012’den akt. Chris Patton Examining Art of the WWI Era- Utopia Distopia, Wordpress.com. <https://utopiadystopiawwi.wordpress.com/purism/fernand-leger/> sitesinden 3.8.2015 tarihinde erişilmiştir.
- 25 Fernand Léger. Légerand the Avant-Garde. New Haven: Yale University Press, 1976: 204’den akt. Chris Patton Examining Art of the WWI Era- Utopia Distopia, Wordpress.com., <https://utopiadystopiawwi.wordpress.com/purism/fernand-leger/> sitesinden 3.8.2015 tarihinde erişilmiştir.
- 26 Nimet Keser, *Sanat Sözlüğü*, Ütopya Yayınevi, Ankara 2009, s.350.

Akımın öncüsü Lewis'in 1918'de yaptığı "Kanada Silahı-Çukuru" (Resim 7) ve 1919'da yaptığı "Silah Deposu Bombalandı" (Resim 8) isimli eserleri farklı tarzlarda yapılmış olmasına rağmen aynı hikâyeye ait iki anı yansıtmaktadır.

Resim 8. Percy Wyndham Lewis, Silah Deposu Bombalandı, 1919, T.Ü.Y.B., 182.8x317.8 cm., İmparatorluk Savaş Müzesi, Londra.

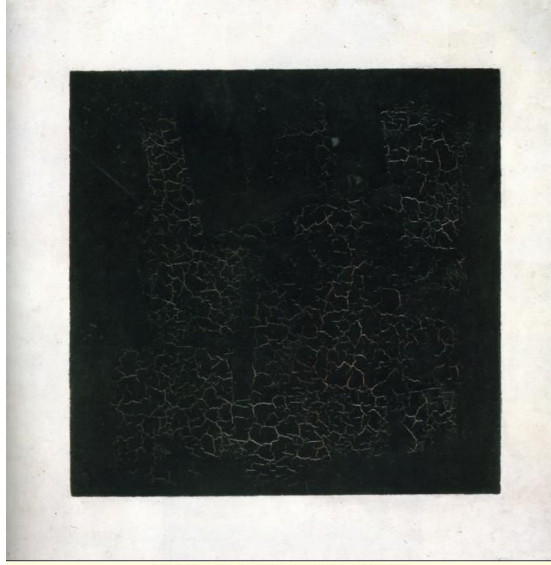
Resim 8'de Lewis figürlerin anlık durumlarını ve portreleri yakından çalışarak, bunları Vortisizm'in geometrik stilizasyonunuyla bir araya getirmiştir. Çalışma yer altı sığınağı, silah mekanizmaları, üniformalar ve kamuflej ağları ile zengin detaylara sahiptir. Resmin solundaki grup, bombardıman sonucu ölen topçu subaylarının arkadaşları tarafından defnedilişini sakin bir şekilde izlemektedir. Çizgilerin, açılarının, silüetlerin tasarlanması bakımından modern bir tonda olan bu eser, modern tarzdaki savaş resimlerinin ender örneklerinden biridir.²⁷

7. Süprematizm: Rusya'da 1.Dünya Savaşı öncesinde 1904 yılında Rus-Japon Savaşı gerçekleşmiştir ve bu savaştan yenilgiyle çıkan Çarlık Rusya'sı, diğer taraftan da devrimci hareketle uğraşmaktadır. Ülkede çıkan ayaklanmalar neticesinde 1905 yılında devrim gerçekleşmiştir ve anayasal sürece geçilmiştir. 1.Dünya Savaşı başlamadan kısa zaman önce 1912 yılında Rus tarihi için önemli bir olay daha yaşanmış, savaş sırasında 1917 Devrimi ile iktidara gelecek olan Bolşevikler için önemli bir konferans düzenlenmiştir. Diğer taraftan 1912-1913 yılları arasında Balkanlarda Rusların Panslavizm politikası sonucunda bir mücadele gerçekleşmektedir. Rusya, ulusal kimliğinin bir unsuru olan Slavlık politikasıyla Balkanlarda hem Osmanlı Devleti'ne hem de Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na karşı etkili bir politika yürütmüştür. Savaş öncesi Rusya'nın durumu incelendiğinde ülke içinde çıkan isyanlar, ulusal kimlik ara-

27 Bkz: <http://www.memorial-caen.fr/10EVENT/EXPO1418/gb/texte/038text.html>.

yışları, Çarlık Rusya'sına karşı yürütülen politikalar ve devrim planları halkın hem siyasi hem de toplumsal sorunlarla yüz yüze kalmasına sebep olmuştur. Bu olaylardan etkilenen sanatçılar da yaşadıkları buhranı, ülkede ortaya çıkan yeni entelektüel akımları kendi yorumları ile yansıtmaya çalışmışlardır.

"Ulaşılabilecek en yüksek seviye" anlamına gelen Süprematizm, 1915-1935 yılları arasında var olan bir sanat anlayışıdır. Rusya'da Kazimir Malevich öncülüğünde başlatılan bu akımın resim anlayışı, temellerini Kübizm'den almış gibi görünmekte ve esasında soyuta dayanmaktadır. Bu sanatçılardan Malevich, "Siyah Kare" (Resim 9) isimli eserini yaparak sanattaki en yüksek seviyeyi yakalayabildiğine inanmıştır. Çünkü ona göre²⁸ "Mantık, formların esaretidir."

Resim 9. Kazimir Malevich, Siyah Kare, 1915, T.Ü.Y.B., 79.9x79.9 cm., Tretyakov Galerisi, Moskova, Rusya.

Malevich'in Süprematizm'i, açgözlülüğün yerini ruhsal özgürleşmenin aldığı yeni bir toplumun oluşumuna katkı sağladığı gibi etik değerlerin, kuralların umursanmadığı, dünyayla ilgili tüm fiziksel bağlantının ortadan kaldırılmasını amaçlamaktadır. Bu yolla toplumda saflığa ulaşılabileceğini düşünen sanatçı, kare formunu saflığın yegâne unsuru olarak seçmesinin gerekçesini "1913 yılında, sanatı dış dünyanın ağır yükünden özgürleştirmeye çalışırken kare formuna sığındım." diyerek açıklamıştır.²⁹

28 Gerry Souter. *Malevich*, Parkstone Press International, USA. 2012, s.107.

29 Hodge, a.g.e., s.123.

8. Dadaizm: İnsanlık tarihinin en zalim olaylarından biri olarak bilinen I.Dünya Savaşı'nda Almanya, İngiltere, Fransa ve diğer ülkeler ciddi kayıplar vermiş ve insanların öldürülmesi için son teknoloji kullanılmıştır. Savaşın sonra ise birçok olgu, olay ve değer sorgulanmaya başlanarak yeni yönelimler oluşturulmuştur. Benzer şekilde Rus Devrimi de insanların algılarını ve bakış açılarını etkilemiştir. 1915'te sanatta yerleşik düşünce ve kalıplara karşı çıkan Dada anlayışı, sanatın ve sanatçının değişen dünya konjonktüründe sorgulanmasını amaçlamaktadır.

Bu anlayış aynı zamanda savaş sırasında yaşanan teknoloji hayranlığını eleştirmekte, toplumun yozlaşmasını, savaş, toplum, gelenek, din ve sanat gibi tüm yerleşik değerleri protesto etmektedir. Dadaist sanatçılara göre, bu zamana kadar estetik değerleri oluşturan, sanatın güzel olduğunu düşünen toplum, aynı zamanda savaşa da sebep olan toplumdur. Bu yüzden onların yarattıkları her şeye karşı durmaları gerektiğine inanmışlardır. Dadaist sanatçıların yaptıkları işlerdeki karmaşa, savaş sonrası altüst olan dünyalarını ve yaşadıkları şaşkınlığı temsil etmektedir. Yazara göre "*Dada size karşı sizin düşünce biçiminizi kullanarak savaşır.*"³⁰

Her ne kadar zihinsel araştırmayı fazlaca vurgulayan Kübizm ve Fütürizm gibi sanat akımları geleneksel resmin dingin yüzeyinin ötesine geçmiş olsa da modern ruhla ilgili en zorlayıcı araştırmaları yapan akımlardan biri Dadaizm olmuştur. Özellikle kendini I.Dünya Savaşı'nın neden olduğu ruhsal kargaşanın yeniden yasalaştırıcısı gibi gören Dada, sosyal ve politik köktencililiğin sanatsal yenilikle sınırlandırılması gerektiği inancını savunmaktadır. Bu bakımdan Dada, öncü bir akım olarak değerlendirilmektedir. Onlara göre sanatın amacı, estetik hazın ötesine geçerek insanların nesnelere farklı şekilde görmesini ve deneyimlemelerini sağlamaktır.³¹ 1916 Mayıs'ında *Cabaret Voltaire (Voltaire Kasabası)* adlı küçük dergide Hugo Ball tarafından ilk Dadacı yayın yayımlanmış olup³² Almanya'da yayılan bu sanat hareketi esasında sanatı yok etmek istemekte, burjuvazi değerlerin tiksindiriciliğini ele almakta ve bu doğrultuda da hazır-yapım nesnelere, fotomontaj, atık materyaller kullanarak eser ortaya koymaktadır. Alsaslı şair ve sanatçı Hans/Jean Arp, onun kız arkadaşı İsviçre doğumlu moda tasarımcısı ve dansçı Sophie Taeuber, Emmy Hennings, Alman şair Richard Hülsenbeck, Romanyalı şair Tristan Tzara ve Romanyalı sanatçı Marcel Janco gibi isimlerin katılmış olduğu bu grubun sanat düşüncesine bağlılık duymamaları sosyal ve politik gerçeklerle yakından ilişkilidir. Çünkü Almanya I.Dünya Savaşı'nın insan kıymına başladığı sırada Zürih bu duruma tarafsız kalmıştır ve bundan dolayı Zürih Dadacıları savaş öncesinde sanatla ilişkilendirilen değerlerin çöktüğüne inanmıştır. Arp, konuyla ilgili düşünceler-

30 Andre Breton, İki Dada Bildirisi, Haz. Enis Batur. *Modernizmin Serüveni* içinde (319-320), Alkım Yayınevi, İstanbul 2009.

31 David Hopkins, *Dada ve Gerçeküstüçülük*, Ankara, Dost Kitabevi, 2006.

32 Michel Sanouillet, Dadacılığın Kökleri: Zürih ve New York, *Modern Sanatın Öyküsü* içinde s.305, Haz. Enis Batur, Alkım Yayınevi, İstanbul 2009.

rini şu şekilde dile getirmiştir: “Bizler, 1914 tarihli Dünya Savaşı'nın katliamından tiksindiğimiz için Zürih'te kendimizi sanata adadık. Uzaklarda silahlar ateşlenirken tüm gücümüzle şarkı söyledik, resim yaptık, kolajlar yapıp şiirler yazdık. Çağın deliliğine çare olsun diye temellere dayanan bir sanatçı ve cennetle cehennem arasında bir denge kursun diye, yeni bir nesnelere düzeni arıyorduk.”³³

Zürih'te bu şekilde başlayan Dada hareketi sonraları Berlin'de, New York ve Fransa'da devam etmiştir. Marcel Duchamp, bu hareketin New York ayağında yer alan, adını geniş kitlelere duyurmayı başarmış bir sanatçıdır. Bir süre New York'ta kalan sanatçı daha sonra Paris'e giderek oradaki Dadacılarla bir araya gelmiştir. Duchamp,³⁴ sanat nesnesinin sanatçının seçimiyle yüceleceğine inanmış ve hazır nesnelere oluşan bir sergi açarak insanları şaşırtmıştır. Yasaların belirlediği sanatı rastlantının emrine bırakan sanatçı, şövalede üretilen resimlerin istilacı saygınlığına son vermek istemiş ve şövale resmini “terebentin zehirlenmesi” olarak niteleyerek, bu resimlerin yıkıcı etkilerinden kurtulmak istemiştir. Tabloların beraberinde oluşan tablo tacirlerinin bu resimlere ticari değer biçmesi de sanatçıyı böyle bir yaklaşıma itmiştir. Sanatçı hazır nesnelere benzersiz yapıda ve özgün olmayışından yola çıkarak, sanatçının kullandığı boya tüplerinin de hazır ürünler olması dolayısıyla dünyadaki tüm tuvalerin de hazır yapım nesnelere yardımcı olduğunu düşünmektedir.³⁵

Duchamp'ın hazır nesnelere sanat objesi olarak seçmesinin nedenlerinden biri de sanatçının görsel sanatın “zanaat” çağrışımı yapmasına duyduğu antipati ve buna karşılık da sanat eserinin el becerisine değil düşünceyle yapılmasına dair inancı olmuştur. Sanatçı “Fountain (Çeşme/Pisuar)” (Resim 10)³⁶ isimli ünlü eserini de bu bakış açılarından hareketle üretmiştir.

Resim 10. Marcel Duchamp, Fountain (Çeşme/Pisuar), Hazır Yapım, 1917, 62.5 cm, Fiedelfiya Sanat Müzesi. Fotoğraf: Alfred Stieglitz. The Blind Man (Mart 1917, sayı 2) dergisinde yayımlandığı haliyle.

33 Hopkins, a.g.e., s.23-26.

34 Sanouillet, a.g.e., s.311.

35 Marcel Duchamp, Marcel Duchamp ve Ready Made, *Modernizmin Serüveni* içinde (322-323), Haz. Enis Batur, 2009, İstanbul Alkım Yayınevi, s.323.

36 Hopkins, a.g.e., s.28.

Bu eserde hazır yapım nesnesi olan pisuar, alışlagelen duruşunun aksine yönü 90 derece çevrilerek sergilenmiştir. Pisuarın izleyiciye bakan su bağlantısı kısmının hemen solunda "R. Mutt 1917" yazmaktadır. Duchamp, "R. Mutt" ismini bu pisuarın üreticisi olarak seçmiş ve esere kendi imzası yerine bu imzayı atarak, 1917'de komitesinde kendisinin de bulunduğu 'Bağımsız Amerikan Sanatçıları Topluluğu'na göndermiştir. Duchamp bu davranışıyla komitenin özgür düşünceyi ne kadar destekleyebildiğini anlamak, bu topluluğun sınırlarının olup olmadığını görmek istemiştir. Ne var ki çalışma komite tarafından reddedilmiştir. Bu topluluğun en başta altı dolar vererek eserini gönderen herkesin çalışmasını kabul edeceğini kararlaştırmasına rağmen bu eseri kabul etmemesi üzerine Duchamp topluluktan istifa etmiştir.³⁷

Duchamp bu olaydan sonra yazdığı bir yazıda, Bay Mutt'un çeşmeyi kendi elleriyle yapmış olmasının hiçbir öneminin olmadığını, önemli olanın Mutt'un seçimi olduğunu ifade etmiştir. Çünkü çalışmadaki imza ve yeni bakış açısı, pisuarın kullanım amacındaki önemi ortadan kaldırmıştır.³⁸

Resim 11. Hannah Höch, Son Weimar Birasını Dada Mutfak Bıçağıyla Kes
Almanya'nın Kültürel Çağının Göbeği, 1919, Kağıt üzerine kolaj, 90x144 cm., Berlin Ulusal Müzesi.

Berlinli Dadaist sanatçılarından biri olan Hannah Höch, eserinde (Resim 11) endüstriyel üretime ilişkin simgeleri dönemin ünlü kişileri ve yazılarla

37 Sanouillet, a.g.e., s.312-313.

38 Marilyn Stokstad, *Art a Brief Story*, Pearson Prentice-Hall, USA, 2004, s.487.

harmanlamıştır. Sanatçının kolaj yöntemiyle yaptığı bu çalışma oldukça popülerdir. Çalışmada, II. Wilhelm, Field Marshal Paul von Hindenburg, Başkan Friedrich Ebert'in yanında sirk göstericileri, aktristler, sporcular ve aynı zamanda eser sahibi olan Hannah Höch'ün bizzat kendisi yer almaktadır. Çarklar, silahlar, barut fıçıkları ve insan kitlelerinin birbiri üstünde ve düzensiz şekilde yer aldığı çalışma, Dadaizm'in simgesel eserlerinden biri olarak bilinmektedir. Bu tekniğin geliştirilmiş versiyonları günümüzde afiş ve reklam çalışmalarında sıklıkla kullanılmaktadır. Dergiler, afişler, broşürler, kataloglar, el ilanları, mektuplar, posta kartları, notlar ve taslaklarda kullanılagelen bu yöntemin Dadaizm sanat akımından faydalanılarak yapıldığı söylenebilir.

9. Yeni Nesnelcilik:1923 yılında Almanya'da o güne değin var olan akımlara ve özellikle de I.Dünya Savaşı'nın çirkinliğine, vahşetine tepki olarak ortaya çıkmıştır. I.Dünya Savaşından mağlup çıkan Almanya'nın buhranlı durumunu, bu dönemdeki Weimar yönetiminin ülkeye yaşatmış olduğu sıkıntıları yansıtan bu akımdan önce Almanya'da ortaya çıkan Ekspresyonizm, bireyin duygularını merkeze alırken ve estetik ifade yollarını önemserken, Yeni Nesnelcilik özneliği değil nesneliği ön plana çıkarmaktadır. 20.yüzyıl Avrupası'nın en önemli olayı olan I.Dünya Savaşı'nın toplum üzerindeki olumsuz etkilerini çalışmalarına konu alan sanatçılar, savaşın yıkıcılığını, yaşanan travmaları, psikolojik buhranları bir ayna gibi yeniden topluma göstermek amacını taşımışlardır. Bu akımdaki sanatçılar savaş karşıtı çalışmalar yaparak, romantizme karşı gerçekçiliği savunmuşlardır.

Ancak 1933 yılında yaşanan siyasi olaylar Yeni Nesnelcilik akımının sonunu getirmiştir. Hitler'in tek parti rejimine dayalı yönetim sistemiyle başa gelmesi ve diğer bütün partileri yasaklayarak diktatörlük kurması, Alman tarihi ve toplumu için bir dönüm noktası olmuştur. Bu dönemde Almanya'nın Nazileştirilmesi politikası doğrultusunda ekonomik, kültürel ve sosyal hayatın her yönü bu partinin kontrolüne geçmiştir. Nazi Partisi aleyhtarları, komünistler ve Yahudiler toplama kamplarına gönderilmiştir.³⁹ Bu dönemlerde sanatsal çalışmalar yapan kişiler de oldukça kısıtlanmış, çalışmalarını yaparken baskıcı rejimin etkisinden kurtulamamışlardır.

Yeni Nesnelcilik akımının temsilcileri Otto Dix, Max Beckmann ve George Grosz gibi isimlerdir. Bu sanatçılar çalışmalarını Almanya'nın Berlin, Dresden, Köln, Düsseldorf, Hannover ve Münih kentlerinde yapmıştır. Sanatçıların çalışmalarında belli benzerlikler bulunsa da her biri duygularını özgün bir şekilde, bireysel tarzlarında ifade etmişlerdir.⁴⁰ Dönem sanatçıları aynı paydada buluşturan en önemli unsur I.Dünya Savaşı ve tarafsızlık olduğundan, onların çalışmalarında savaşın izlerini ve yarattığı duyguları katıksız ve detaylı biçimde görebilmek mümkündür.

39 Armaoğlu, a.g.e., s.240-241.

40 Hodge, a.g.e., s.148-149.

Savaş başladığında Alman ordusuna gönüllü olarak katılan Otto Dix, savaş esnasında gördüğü manzaralar karşısında oldukça etkilenmiş ve savaşın ardından da bu hareketin önemli isimlerinden biri olmuştur.⁴¹

Resim 12. Otto Dix, Savaş Triptiği, 1932, Ahşap üzerine zamklı boya, Merkez panel: 204x204 cm, Yan panellerin her biri: 204x102 cm., Gemälde galerie Neue Meister, Dresden.

Dix, bu çalışmasında (Resim 12) I.Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkilerini göstermek istemiş ve üç parçalı tablonun -triptiğin- geleneksel formunu kullanmıştır. Üç parçalı tablolar genellikle altar panosu olarak kullanılmakta⁴² ve altarlarda genellikle Ortaçağ'da kiliselerde yer alan panolara kutsal kitaplardaki sahneler resmedilmektedir. Bu çalışmanın merkez panelinde ön tarafta yığıla sakatlanmış, ölmüş ya da ağır yaralanmış insanlar yer almaktadır. Bu insanların yüzü acı çeker ve ürkütücü vaziyettedir. Sağ tarafta kurşunlarla delik deşik edilmiş, parçalanmış ceset yığınları arasında ayakları yukarı doğru dikilmiş ve yüzündeki ifadeden, elindeki hareketten acı içinde öldüğü düşünülen bir ceset dikkat çekmektedir. Cesedin ayaklarında ve üzerinde onlarca kurşun deliği vardır. Sol tarafta yıkıntılar ve kanlar içinde gaz maskeli bir adam görülmektedir. Bu panel savaşın ne kadar dehşet verici olduğunu gözler önüne sermektedir.

Çalışmanın merkez panelindeki bu büyük yıkım ve ölüm İsa'nın çarmıha gerilmesiyle ilişkilendirilmiştir. Sol panelde savaşa yürüyen, sağ panelde de savaş sonrası hayatta kalan askerler resmedilmiştir. Alttaki panel ise Hristiyan mezarıyla ilişkilendirilmiş olup, burada sonraki gün savaşmak üzere enerji toplamak için uyuyan askerler gösterilmiştir. Dix, bu çalışmasında derin bir mesaj verebilmek adına Hristiyan ikonografisini kullanmıştır. Bu çalışma yalnızca sıradan ve basit bir savaş resmi ya da özellikle I.Dünya Savaşı'nın resmi değildir. Çalışmada hayatın doğum, yaşam ve ölümden oluşan sonsuz döngüsü ele alınmıştır.⁴³

41 Otto Dix, *Otto Dix*, Tate Gallery Publications, London 1992, s.77.

42 Jackson J. Spielvogel, *Western Civilization*, Thomson Learning: USA, 2009, s.832.

43 Dix, a.g.e., s.171.

Dix, 1924 yılında seri halinde “Savaş” temalı elli adet gravür yapmıştır. “Gaz Saldırısı Altında İlerleyen Fırtına Birlikleri” (Resim 13) isimli eser, serinin ardından savaşla ilgili travmatik çalışmalar yapmaya devam eden Dix'in seriyeye ait çalışmalarından biridir.

Resim 13. OttoDix, Gaz Saldırısı Altında İlerleyen Fırtına Birlikleri, “Savaş”tan, Plaka 12, 58/70, 1924, 19.6x21.9 cm., Alman Tarihi Müzesi, Berlin.

Akımın diğer temsilcisi Max Beckmann da Eylül 1914'te birkaç ay Doğu Prusya'da sağlıkçı (hemşire) olarak görev yapmıştır. Eşiyle doktorların kendisine korkunç yaralar gösterdiğini, her yerin aydınlık ve pencerelerin açık olmasına rağmen etrafta çürüyen etlerin ekşi kokular yaydığını ve bir saatliğine alanın dışına çıkmasına rağmen bunu yarım saat daha uzatmak zorunda kaldığını ifade etmiştir.⁴⁴ Resim 14'te, sanatçının kendini sağlıkçı olarak resmettiği eseri görülmektedir.

Resim 14. Max Beckmann, Sağlıkçı (Hemşire) Olarak Otoportre, 1915, T.Ü.Y.B., 55.5x38.5 cm., Von der Heyt Müzesi, Wuppertal.

44 Bkz. <http://www.memorial-caen.fr/10EVENT/EXPO1418/gb/texte/073text.html>

Resim 15. George Grosz, Patlama, 1917, Pano üzerine yağlıboya, 47.8x68.2 cm., Modern Sanatlar Müzesi, New York.

George Grosz da tıpkı Otto Dix gibi savaş sonrası çirkinlikleri, Alman toplumunun ve insanların çirkinliğine karşı duyduğu tiksintiyi resimleriyle anlatmıştır. I.Dünya Savaşı'nda piyade olarak görev yapan Grosz, hümanist bir ortamda büyüdüğünden savaşa hiç sıcak bakmadığını, savaşın onun için anlamsız fakat korkutan, yaralayan ve duyguları tahrip eden bir şey olduğunu ifade etmiştir. Sanatçı, bilge insanların da kendisiyle aynı duygulara sahip olduğunu düşünmektedir.⁴⁵

Grosz "Patlama" (Resim 15) isimli çalışmasında patlama sonrasını bir savaş belleği olarak değil, tahribatın alegorisi olarak ele almıştır. Eserde bombanın atıldığı nokta ve çevresi gecenin karanlığında aydınlanmış; yüksek binaların içi ateşle dolmuştur. Bir taraftan dumanlar yükselirken diğer taraftan insanlar kaçışmaktadır. Resimdeki biçimler hareket içinde ve karmakarışıktır. Bu karışıklığın ve yoğun hareketliliğin nesnelere geometriye edilmesiyle sağlandığı çalışmada sanatçı, Fütürist bir tavırla yaşanan dehşeti gözler önüne sermiştir.

Sonuç

Sanat her dönemde kendine farklı bir amaç yükleyerek taraftar ya da muhalif olmuş; böylece insanlara bir şeyler öğretmeyi, bir duruşu, fikri ve düşünceyi yaymayı ya da bunların karşısında durarak tavrını ortaya koymayı kendine görev bilmiştir. Dünyanın değişen ve sürekli bir dönüşüm halinde olan sosyal, siyasal ve felsefi hayatında sanat yadsınamaz bir role sahiptir.

Yapılan araştırma ile I.Dünya Savaşı'nın toplumsal etkileri üzerinde durulmuş, Avrupa'da doğan bazı sanat hareketleri incelenmiş ve bunların içinde yer alan sanatçıların I.Dünya Savaşı etkisinde verdiği eserler yorumlanmıştır.

45 George Grosz, *A Small Yes&A Big No*, Translated by Arnold J. Pomerans, Allison&Busby, 1955, s.79.

Grosz

Akademik
Bakış
204

Cilt 10
Sayı 19
Kış 2016

Araştırmanın sonucunda savaş öncesi yıllarda yaşanan olayların, Avrupa'daki sanatçıları toplumsal ya da bireysel olarak insan varlığının anlam ve değerleri hakkında sorgulamaya ittiği görülmüştür. Sanayileşmenin getirmiş olduğu yeni modern dünyaya uyum sağlama sancıları ve sanat akımları arasındaki çatışmalar da bu dönemlerden geçen sanatçıların yaşamış olduğu durumlardır. Tüm bu olayların etkisinde ve gölgesinde Avrupa'da çok sayıda sanat akımı ortaya çıkmıştır. Sanat kimi zaman savaşı protesto eden bir araç olarak kullanılmışken kimi zamansa savaşı ya da savaşa ortam hazırlayan unsurları yücelten bir mefhum olmuştur. Bununla birlikte resim sanatının savaşa katılacak askerleri motive etmek ve halkın manevi desteğini almak için de kullanıldığı görülmüştür.

I.Dünya Savaşı etkisinde gelişen sanat eserleri incelendiğinde, eserlerin büyük çoğunluğunda savaşın karanlık yüzünün sergilendiği görülmüştür. Savaşın tahrip ettiği şehirler, meydanlar, toz bulutları, dumanlar, savaşan askerler, savaş aletleri, ölenler ve yaralananlar gibi birçok unsur savaş resimlerinde ön plana çıkarılmıştır. Özellikle Dadaizm ve Yeni Nesnelcilik, oluşum felsefesini I.Dünya Savaşı'ndan doğrudan alışı bakımından diğer akımlarla farklılık göstermektedir. Fütürizm ise var oluş felsefesini makine, hız, tüfek gibi unsurlardan almış; Fütüristler bu unsurların kötü yönlerini savaşın çıkması ve milyonlarca insanın ölmesiyle fark ederek, savundukları düşüncelerden vazgeçmişlerdir. Ekspresyonizm, Die Brücke, Kübizm, Section D'or, Vortisizm ve Süprematizm gibi akımlar ise savaştan bağımsız bir bakış açısıyla oluşmuşlardır. Bu akımlar içinde anılan sanatçılar, savaştan etkilenerek kendi üsluplarında eserler vermişler; savaşın çirkin yüzünü ele almışlardır. Birçoğu cephede savaşan ya da görev alan sanatçılar, yaşadıklarını ya da etkiledikleri olayları eserlerine yansıtılmışlardır. Sanatçılar, içinde buldukları ortamın kendileri üzerinde yarattığı ruhsal durumları, bunalımları, bizzat şahit oldukları kasvetli ortamları, kullandıkları renkler ve ele aldıkları temalarla canlandırmaya çalışmışlardır. Ayrıca sanatçılar militarizm, kapitalizm gibi öğeleri simgesel dille eleştiren sanat eserleri de yapmışlardır. Bu çalışmada bahsi geçen tüm sanat akımları aynı zamanda 21.yüzyıl resim sanatını da etkilemiştir. Özellikle *Ekspresyonizm*, *Kübizm*, *Fütürizm* ve *Dadaizm* hem resim sanatı hem de edebiyatta etkili olmuştur. Günümüzdeki görsel ve işitsel sanatlara da tesir eden bu akımlar, halen bazı alanlarda güncelliğini korumaktadır.

KAYNAKLAR

- ARMAOĞLU Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, İş Bankası Yayınları, Ankara, 1984.
- AKTAŞ Özgür, *Propaganda Posterlerinde Savaş ve Barış Temasının İşlenişi Üzerine Öğrenci Görüşleri*, GEFAD/GUIJEF 32(2), 2012, s. 281-309.
- ASENDORF Christoph, BRUGGER Ingried, LACHNITAND Edwin, WINKLER Johann, *Oskar Kokoschka*, Klaus Albrecht Schröderand Juhann Winkler, (Eds.), Prestel-Verlag, Munich 1991.

Görüş

Akademik
Bakış

205

Cilt 10
Sayı 19
Kış 2016

BRETON Andre., İki Dada Bildirisi, Haz. Enis Batur. *Modernizmin Serüveni* (8.Baskı) içinde (319-320), Alkım Yayınevi, İstanbul 2009.

DIX Otto, *Otto Dix*, Tate Gallery Publications, London 1992.

DUCHAMP Marcel, Marcel Duchamp ve Ready Made. Haz. Enis Batur. *Modernizmin Serüveni* (8.Baskı) içinde (322-323), (Çev. Sema Rifat), Alkım Yayınevi, İstanbul 2009.

GROSZ George, *A Small Yes&A Big No*, Translated by Arnold J. Pomerans, Allison&Busby, London 1955.

HABECK Mary R., Birinci Dünya Savaşı'nda Teknoloji: Aşağıdan Bir Bakış, Jay Winter vd. *1.Dünya Savaşı ve 20. Yüzyıl*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2012, s. 111.

HODGE Susie, *Gerçekten Bilmeniz Gereken 50 Sanat Fikri* (3.Baskı), (Çev. Emre Gözgülü), Domingo-Bkz Yayıncılık, Ankara, 2014. (Eserin orijinali 2011'de yayımlanmıştır.).

HOPKINS David, *Dada ve Gerçeküstüçülük* (1.Baskı), (Çev. Suat Kemal Angı), Dost Kitabevi, Ankara 2006. (Eserin orijinali 2004'te yayımlanmıştır.).

KESER Nimet, *Sanat Sözlüğü* (2. Baskı), Ütopya Yayınevi, Ankara 2009.

LYNTON Norbert, *Modern Sanatın Öyküsü*(3. Baskı), (Çev. Cevat Çapan ve Sadi Öziş), Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004. (Eserin orijinali 1980'de yayımlanmıştır.).

MARINETTI Filippo Tommaso, *Fütürist Manifestolar Kitabı* (Çev. Tuna Yılmaz) Altıkırkbeş Basın Yayın, İstanbul 2008.

PARER M. Özlem, "Rus Edebiyatında Fütürizm", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi 42,1-2 (2002) 43-65, s.45-47.

RENOUVIN Pierre, *1. Dünya Savaşı ve Türkiye*, Örgün Yayınevi, İstanbul 2004, s.249.

SMITH Leonard, *Cephede Anlatı ve Kimlik "Teori ve Bitli Piyade"*, Jay Winter vd. *1.Dünya Savaşı ve 20. Yüzyıl*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2012, s.124.

SOUTER Gerry, *Malevich*, Parkstone Press International, USA 2002.

SPIELVOGEL Jackson J., *Western Civilization* (7th ed.), Thomson Learning, USA, 2009.

STOKSTAD Marilyn, *Art a Brief Story* (2nd ed.), Pearson Prentice-Hall, USA, 2004.

STOKSTAD Marilyn, *Art History* (3rd ed.), Pearson Education, USA 2008.

WESTWELL Ian, *1. Dünya Savaşı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2012, s. 6.

İnternet Kaynakları

1918-1998 "Art of First World War" isimli Unesco Projesi web sitesi. <http://www.memorial-caen.fr/10EVENT/EXPO1418/gb/texte/010text.html> adresinden 12.07.2015 tarihinde erişilmiştir.

Quoted in Chilvers, Ianand Jogn Glaves-Smith. Dictionary of Modern and Contemporary Art "Léger, Fernand" Oxford University Press Inc. Oxford

Geri

Reference Online. Oxford University Press. Millsaps College. 2012'den akt. Chris Patton Examining Art of the WWI Era- Utopia Distopia, Wordpress.com. <https://utopiadystopiawwi.wordpress.com/purism/fernand-leger/> sitesinden 3.8.2015 tarihinde erişilmiştir.

Christopher Greenand Fernand Léger. Leger and the Avant-Garde. New Haven: Yale UniversityPress, 1976: 204'den akt. Chris Patton Examining Art of the WWI Era- Utopia Distopia, Wordpress.com, <https://utopiadystopiawwi.wordpress.com/purism/fernand-leger/> sitesinden 3.8.2015 tarihinde erişilmiştir.

Gör

Akademik
Bakış

207

Cilt 10
Sayı 19
Kış 2016